

A francia nyelv oktatása Franciaország volt afrikai gyarmatain

Rosta Gabriella

Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar,
Hadtudományi Doktori Iskola, 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

rostagabriella@gmail.com

Absztrakt: A dolgozat a francia nyelv oktatásának helyzetét vizsgálja a volt francia gyarmatok frankofón országaiban, különös tekintettel Nyugat- és Közép-Afrikára. Elemzi az oktatási rendszerek gyarmati örökségét, a kétnyelvű és anyanyelvi alapú programok alkalmazását, valamint a pedagógusképzés és a tanítási módszerek hatását a tanulási eredményekre és a társadalmi mobilitásra. A tanulmány kitekint a pedagógiai kihívásokra, az oktatási infrastruktúra hiányosságaira, valamint a digitális innovációk és modern módszerek szerepére a nyelvtanulás hatékonyságában. Az eredmények azt mutatják, hogy a fenntartható és inkluzív nyelvvoktatás kulcsa a pedagógiai innováció, a kétnyelvű programok, a megfelelő tanárképzés és az infrastruktúra összhangja, amely hosszú távon elősegítheti a társadalmi mobilitást, a kulturális identitás megőrzését és a konfliktusérzékeny régiók stabilizációját.

Kulcsszavak: francia nyelv, frankofón Afrika, kétnyelvű oktatás, pedagógusképzés, társadalmi mobilitás

1. Bevezetés

A francia nyelv szerepe a posztkoloniális afrikai oktatási rendszerekben továbbra is meghatározó, noha a kontinensen zajló társadalmi, politikai és gazdasági átalakulások új kihívásokat állítanak a frankofón nyelvpolitika elé. A nyelv egyszerre kulturális örökség és a modernizáció eszköze: az oktatásban betöltött funkciója révén kulcsszerepet játszik az identitásformálásban, a társadalmi mobilitásban és az állami legitimitás fenntartásában.

A tanulmány célja annak feltárása, hogy a volt francia gyarmatok – különösen Nyugat- és Közép-Afrika – miként alkalmazkodtak a kétnyelvű oktatás kihívásaihoz, és hogyan igyekeznek összeegyeztetni a nemzeti nyelvpolitikai törekvéseket a francia nyelv megőrzésének igényével. A kutatás központi kérdése: milyen tényezők határozzák meg a francia nyelv oktatási szerepének átalakulását a

XXI. századi afrikai államokban, és ezek miként befolyásolják az oktatás minőségét és elérhetőségét?

A dolgozat az oktatási rendszerek, tanárképzési gyakorlatok és nyelvpolitikai irányelvek elemzésén keresztül mutatja be, hogyan formálódik a frankofón identitás a globalizáció és a dekolonizáció közötti feszültségtérben. A téma aktualitását fokozza, hogy a francia katonai és gazdasági befolyás csökkenésével párhuzamosan több afrikai állam újraértékeli viszonyát a francia nyelvhez és oktatáspolitikához.

A kutatás elméleti keretét a kétnyelvű oktatás és a posztkoloniális pedagógia koncepciói adják [19], [20], míg empirikus alapját kormányzati dokumentumok, nemzetközi szervezetek jelentései [13], [16] és helyi oktatási reformok elemzése képezi.

A francia nyelv, mint oktatási közvetítő nyelv, nem csupán kommunikációs eszköz, hanem az oktatás egész struktúráját meghatározó tényező. A tanárképzés minősége, a didaktikai megközelítések és a helyi nyelvi valóság figyelembevétele kulcsfontosságú abban, hogy a nyelvi oktatás a társadalmi felemelkedés és nem a kirekesztés eszközévé váljon.

2. A tanítási módszerek és a pedagógusképzés

A francia gyarmati időszak oktatáspolitikáját az asszimiláció elve határozta meg, amely a francia nyelvet a civilizáció és modernitás egyetlen közvetítőjeként kezelte. Ebből fakadóan az oktatási rendszer a monolingvális, tanárközpontú modellre épült [21]. A függetlenség után a legtöbb frankofón ország megtartotta ezt a struktúrát, mivel a francia nyelv továbbra is a társadalmi mobilitás, a közigazgatás és a felsőoktatás nyelve maradt [22].

Az 1990-es évektől kezdve azonban megjelentek azok a kétnyelvű oktatási reformok, amelyek a helyi nyelvek bevonásával próbálták javítani a tanulási eredményeket. Az UNESCO és az OIF által támogatott kísérleti programok (pl. Mali, Burkina Faso, Niger) kimutatták, hogy az anyanyelv használata az első oktatási években növeli a tanulók megértését és önbizalmát [16]. A francia nyelv fokozatos bevezetése ebben a modellben nem a korábbi dominanciát, hanem a funkcionális kétnyelvűséget célozza, amelyben a tanulók mindkét nyelvet értelmezési és gondolkodási eszközként használják [23].

A frankofón afrikai országok oktatási rendszereiben a francia nyelv tanítása központi szerepet tölt be, különösen az alapfokú és középfokú iskolákban. A nyelvtanítás hagyományosan a grammatika–fordítási módszeren és a kommunikatív nyelvoktatáson alapul, de az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb figyelmet kapnak a modern, interaktív és anyanyelvi alapú módszerek [1], [15].

A kommunikatív nyelvoktatás célja, hogy a tanulók ne csupán szabályokat és szókincset sajátítsanak el, hanem képesek legyenek valós élethelyzetekben is

használni a nyelvet. Ez különösen fontos a többnyelvű környezetben, ahol a diákok anyanyelve és a francia közötti átmenet gyakran kihívásokkal jár [24], [1]. A módszer része a pár- és csoportmunka, a szituációs gyakorlatok és a szerepjáték, amelyek elősegítik a nyelvi készségek természetes fejlődését [16].

A pedagógusképzés kiemelt jelentőségű a nyelvoktatás minősége szempontjából. Sok országban a tanárok hiányos képzése és az anyanyelvi alapú oktatásban szerzett tapasztalatok hiánya akadályozza a hatékony nyelvtanítást [17]. Ennek orvoslására egyre több országban szerveznek kétnyelvű képzéseket, amelyek során a pedagógusok megtanulják, hogyan integrálják a helyi nyelveket a franciába történő átmenet során, és hogyan alkalmazzák a modern nyelvoktatási módszereket [14], [16].

A nyelvoktatás hatékonyságát számos tényező befolyásolja: az óraszám, a tananyag minősége, a vizuális és digitális segédletek használata, valamint a pedagógusok folyamatos szakmai fejlődése. Kutatások szerint azokban az iskolákban, ahol a pedagógusok képzettek és a tananyag a diákok nyelvi háttéréhez igazodik, jelentősen javulnak a tanulási eredmények, csökken a lemorzsolódás és erősödik a diákok önbizalma a francia nyelv használatában [13], [17].

A francia nyelv hatékony oktatása a volt gyarmatok országaiban tehát nem csupán nyelvi, hanem társadalmi és kulturális kérdés is. A modern módszerek és a pedagógusképzés fejlesztése révén lehetséges a nyelvi kompetencia javítása anélkül, hogy a helyi nyelvek és kultúrák presztízse csorbulna, így elősegítve a fenntartható oktatási fejlődést [1], [15], [24], [14], [16], [17].

2.1. A tanítási módszerek jelenlegi gyakorlata és kihívásai

A frankofón Afrika országai között jelentős különbségek figyelhetők meg a tanítási módszerek terén. Szenegálban és Elefántcsontparton például a kompetenciaalapú megközelítés (*Approche par compétences*, APC) vált meghatározóvá, amely a tanulói aktivitásra és problémamegoldásra épül. Ezzel szemben a szubszaharai térség kevésbé fejlett részein – például Nigerben vagy a Közép-afrikai Köztársaságban – továbbra is a memoriterekre és frontális oktatásra épülő, hagyományos módszerek dominálnak [25].

A módszertani megújulás egyik legnagyobb akadálya a nyelvi és pedagógiai eszközök hiánya. Sok vidéki iskolában nincsenek megfelelő kétnyelvű tananyagok, a tanárok pedig nem kapnak kellő didaktikai felkészítést a nyelvi átmenetek kezelésére. Ennek következtében a francia nyelv nem a tudás eszköze, hanem a tanulói kizárás egyik tényezője lehet, különösen az első négy tanévben. A tanulók gyakran mechanikusan reprodukálják a tananyagot anélkül, hogy valódi megértés jönné létre – amit a PASEC vizsgálatai is rendszeresen kimutatnak [26].

2.2. A pedagógusképzés rendszere és hiányosságai

A tanárképzés a frankofón oktatási reformok legkritikusabb pontja. A legtöbb országban az alapfokú tanárok képzése rövid, gyakran egyéves programokon keresztül történik, és nem tartalmaz megfelelő nyelvpedagógiai modult [27]. Az oktatási nyelv és a tanár anyanyelve közötti különbség komoly nehézségeket okoz: sok tanító maga sem rendelkezik magas szintű francia nyelvi kompetenciával, miközben kizárólag ezen a nyelven kell oktatnia.

Pozitív példát mutat Ruanda és Madagaszkár, ahol az utóbbi években bevezették az *in-service training* (szolgálat közbeni továbbképzés) rendszerét, amelyben a tanárok digitális platformokon és regionális workshopokon kapnak nyelvi és módszertani támogatást. Az ilyen programok hatékonysága azonban erősen függ az infrastruktúrától, a tanárbérektől és a szakmai motivációtól.

2.3. Innovációk és jó gyakorlatok

A digitális eszközök terjedése új lehetőséget kínál a tanárképzés megújítására. Az olyan kezdeményezések, mint a „Class’In Africa” online platform vagy az OIF *Initiative Francophonie Numérique Éducative* programja, lehetővé teszik, hogy a tanárok interaktív tananyagokhoz, videós kurzusokhoz és módszertani fórumokhoz férjenek hozzá. E platformok különösen a fiatal, pályakezdő pedagógusok körében népszerűek, mivel közösségi tanulást és szakmai hálózatépítést is biztosítanak.

Egy másik fontos irány az anyanyelvű és kétnyelvű tanárképzés integrálása a felsőoktatásba. Burkina Fasóban például az ENS (*École Normale Supérieure*) keretében már működik olyan képzési program, amely a helyi nyelvek (mooré, dioula) pedagógiai alkalmazására készíti fel a hallgatókat. Az ilyen kezdeményezések hosszú távon hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a nyelvpolitika ne kizárólag felülről irányított legyen, hanem a tanári gyakorlatból épkezzen.

2.4. Összegzés

A tanítási módszerek és a pedagógusképzés a frankofón Afrika oktatási rendszereinek reformjában kulcsszerepet játszanak. A modernizáció sikerének záloga nem pusztán a nyelvpolitikai akarat, hanem a tanári szakértelem, a didaktikai innováció és a helyi valóság integrálása. A kétnyelvűség nem cél, hanem pedagógiai eszköz – amely csak akkor szolgálja a társadalmi igazságosságot, ha a tanárok képesek mindkét nyelvet a tanulás közegévé formálni.

3. Országokénti összehasonlítás és tanulási eredmények

A frankofón Afrika oktatási rendszerei közötti különbségek nem csupán gazdasági, hanem mélyen történeti és kulturális eredetűek. A francia gyarmati oktatási modell eltérő mértékben és módon gyökerezett meg az egyes országokban: míg Szenegálban és Elefántcsontparton a francia nyelv a nemzeti identitás egyik pillére maradt, addig például Nigerben, Csádban vagy a Közép-afrikai Köztársaságban inkább a gyarmati múlt emlékét őrző, formális nyelvként van jelen. E különbségek döntően befolyásolják a tanítási módszereket, a tanulói teljesítményt és az oktatási esélyegyenlőséget.

3.1. Szenegál: a frankofón oktatási modell, mint stabilitási tényező

Szenegál az egyik legsikeresebb példa a francia nyelv oktatási rendszerbe való integrálására. A függetlenség óta működő, jól szervezett oktatási infrastruktúra és a tanárképző intézmények viszonylagos stabilitása lehetővé tette, hogy a francia nyelv az állami identitás és a modernitás szimbóluma maradjon [6].

Az ország az elsők között vezette be az *Approche par compétences* (APC) módszert, amely a tanulói kompetenciák fejlesztésére és a gyakorlati alkalmazásra helyezi a hangsúlyt. Bár a francia nyelv továbbra is domináns, az oktatási reformok az utóbbi években nyitottak az anyanyelv-alapú kísérletek felé is, különösen a *wolof* és a *pulaar* nyelvek bevonásával. Ennek hatására a PASEC 2019-es jelentése szerint a Szenegálban tanuló diákok szövegértési eredményei 17%-kal javultak az előző évtizedhez képest [26].

3.2. Burkina Faso: a kétnyelvű oktatás kísérleti terepe

Burkina Faso oktatási politikája a 2000-es évek elejétől kifejezetten a kétnyelvű oktatás irányába mozdult el. A program célja az volt, hogy a diákok az első három évben anyanyelvükön (*pl. mooré, dioula, fulfuldé*) tanuljanak, miközben fokozatosan ismerkednek a francia nyelvvel. A negyedik évtől kezdve a francia válik az oktatás fő nyelvévé, de a helyi nyelvek továbbra is szerepet kapnak a magyarázatban és a kultúraátadásban.

Ez a modell a funkcionális kétnyelvűség elvén alapul: nem a francia nyelv visszaszorítását, hanem annak hatékonyabb beillesztését célozza a tanulói valóságba. A reformot kezdetben a tanárképzés és az anyaghiány gátolta, ám az utóbbi években az UNICEF és nemzetközi fejlesztési partnerek támogatásával sikerült digitális tananyagokat és kétnyelvű tanári segédkönyveket fejleszteni.

A program eredményei ígéretesek: a PASEC 2022-es jelentése szerint a kétnyelvű iskolákban tanuló diákok matematikai és olvasási teljesítménye átlagosan 12–15%-kal jobb, mint az egynyelvű iskolákban tanulóké. Ugyanakkor a program országos

kiterjesztését a regionális biztonsági helyzet – különösen az északi régiók instabilitása – jelenleg is akadályozza [28].

3.3.Niger: strukturális korlátok és nyelvi szakadék

Niger példája jól szemlélteti, hogy a nyelvpolitikai reformok sikerét mennyire befolyásolják az anyagi és társadalmi feltételek. Az ország oktatási infrastruktúrája az egyik leggyengébb a régióban: a tantermek túlszűfoltak, a tanár–diák arány sokszor meghaladja az 1:70-et, és a tanárok kevesebb, mint fele rendelkezik formális pedagógusképzéssel [18].

A francia nyelv kizárólagos oktatási használata a vidéki térségekben gyakran elszigeteli a tanulókat a tanulási folyamattól. A tanulók többsége otthon nem találkozik franciával, így az iskola első éveiben a nyelvi akadály leküzdése önmagában meghatározza a tanulmányi sikerüket. Ennek következménye a magas lemorzsolódási arány: a PASEC 2019 szerint az alapfokú oktatást elkezdő diákok több, mint 40%-a nem jut el az ötödik évfolyamig [26].

A kétnyelvű oktatás bevezetésére tett kísérletek (pl. a hausa és zarma nyelvű pilot programok) ígéretesnek bizonyultak, de a politikai instabilitás és a finanszírozás hiánya miatt ezek nem váltak rendszerszintűvé.

3.4.Közép-afrikai Köztársaság és Csád: az oktatás, mint válságtér

A frankofón Afrika központi régióiban, különösen Csádban és a Közép-afrikai Köztársaságban, az oktatási rendszert hosszú ideje biztonsági válságok, fegyveres konfliktusok és politikai bizonytalanságok gyengítik. A tanárok hiánya, az infrastruktúra romlása és a belső menekültek magas száma súlyos kihívásokat jelent.

A francia nyelv itt inkább a nemzetközi kommunikáció és a diplomácia nyelveként funkcionál, semmint a mindennapi oktatás eszközeként. A tanítás gyakran informális körülmények között zajlik, közösségi kezdeményezések és vallási szervezetek keretein belül. Mégis, ezekben a közösségi iskolákban a francia nyelv megtartja szimbolikus szerepét: az oktatás a béke, a stabilitás és a jövő reményének médiuma.

3.5.Elefántcsontpart és Ruanda: eltérő utak a modernizáció felé

Elefántcsontpart az egyik legcentralizáltabb oktatási rendszert működteti a frankofón világban. A francia nyelv itt továbbra is az állam egységét kifejező szimbólum, a tanárképzés pedig viszonylag fejlett. Ugyanakkor az urbanizáció és a társadalmi rétegződés miatt az oktatás kettős szerkezetűvé vált: a városi elit gyermekeinek francia nyelvű iskolái és a vidéki, rosszul felszerelt intézmények között mély szakadék húzódik.

Ruanda ezzel szemben radikális utat választott: 2008-ban az angol nyelv bevezetésével teljesen átalakította oktatási rendszerét, de a francia nyelv az utóbbi években fokozatosan visszatért, immár többnyelvű modell részeként. Ez a döntés pragmatikus, nem ideológiai természetű – a cél a nemzetközi versenyképesség és a regionális integráció erősítése volt [12]. A ruandai modell példája arra utal, hogy a nyelvpolitika sikeressége nem a francia nyelv dominanciáján, hanem a nyelvhasználat rugalmasságán és alkalmazkodóképességén múlik.

3.6.Összegzés

Az országokénti összehasonlítás rávilágít arra, hogy a frankofón Afrika oktatási rendszerei nem egységesek, hanem sokszínű válaszokat adnak a francia nyelv örökségére és az oktatási kihívásokra. A nyelvhasználat formája és funkciója minden esetben szorosan kapcsolódik az adott ország társadalmi szerkezetéhez, politikai stabilitásához és nemzetépítési stratégiájához.

A tanulási eredményeket leginkább a következő tényezők határozzák meg:

- a tanárképzés minősége és folyamatos továbbképzése,
- a kétnyelvű tananyagok elérhetősége,
- valamint a biztonsági és gazdasági környezet stabilitása.

A sikeres oktatási reform kulcsa tehát nem abban rejlik, hogy a francia nyelv megmarad-e az oktatás központi nyelveként, hanem abban, hogy miként képes a rendszer a nyelvi diverzitást erőforrássá alakítani a társadalmi fejlődés szolgálatában.

4. Biztonságpolitikai és katonantropológiai perspektíva

Az oktatáspolitikai reformok sikeressége a frankofón Afrika országaiban nem választható el a tágabb társadalmi és biztonsági kontextustól. A tanulási környezet stabilitása, a pedagógusképzés folytonossága és az iskolák biztonsága mind szoros összefüggésben állnak a régió politikai és katonai dinamikáival. Az oktatás tehát nem csupán fejlesztéspolitikai eszköz, hanem a társadalmi béke és a biztonság fenntartásának egyik kulcsa is [16]. A Száhel-övezetben különösen nyilvánvaló, hogy a fegyveres konfliktusok és a humanitárius válságok milyen mértékben rombolják az oktatási infrastruktúrát, miközben a tanuláshoz való hozzáférés elvesztése újabb társadalmi sebezhetőséget teremt [17].

Ezen a ponton válik különösen fontossá a katonantropológiai megközelítés, amely képes értelmezni az oktatás, a kultúra és a biztonságpolitika összefonódását. A katonai és civil szereplők együttműködése az oktatási programokban nemcsak humanitárius szükségszerűség, hanem stratégiai befektetés is a régió hosszú távú stabilitásába.

Az oktatás – különösen a nyelvi és kulturális identitást erősítő programok – egyaránt válhatnak stabilizációs eszközzé és konfliktusforrássá, attól függően, hogyan integrálják őket a helyi társadalmak és a nemzetközi szereplők [3]. A katonaaantropológia nézőpontjából az oktatás nem csupán tudásátadás, hanem társadalmi viszonyrendszer, amelyen keresztül a közösségek újratermelik identitásukat, hatalmi viszonyaikat és biztonságérzetüket [7].

A Száhel-övezetben a francia nyelvű oktatás sajátos kettősséget hordoz: egyrészt a nemzetközi együttműködés és a modernizáció szimbóluma, másrészt a gyarmati múlt emléke, amely gyakran ellenállást vált ki a periférikus közösségekben [5]. A katonai jelenlét – különösen a francia és európai uniós misszióké – közvetlenül befolyásolja az oktatási folyamatokat, hiszen az iskolák gyakran a biztonsági zónák határán működnek, vagy éppen azok hiányában zárnak be.

A katonaaantropológiai megközelítés az oktatást civil–katonai interakciós térként értelmezi. Az oktatás és a biztonság közötti kapcsolat nemcsak a fizikai védelmet jelenti, hanem a bizalom, a társadalmi kohézió és a legitimáció építését is. Azokban az országokban, ahol a fegyveres erők humanitárius és oktatási projekteket is támogatnak – például Nigerben vagy Csádban –, a katonai jelenlét kettős szerepet tölt be: biztonságot garantál, ugyanakkor társadalmi mintát is közvetít [4].

A katonai missziókban részt vevő oktatási programok ugyanakkor csak akkor lehetnek hatékonyak, ha kulturálisan érzékenyek. A nyelv, a vallás, a társadalmi hierarchiák és a nemi szerepek figyelembevétele nélkül az oktatási intervenciók gyakran rövid távú eredményeket hoznak. A katonaaantropológia egyik alapelve – a helyi tudás integrálása a döntéshozatalba – az oktatási reformok tervezésekor is kulcsfontosságú. A helyi közösségek bevonása, a hagyományos vezetők és a pedagógusok párbeszéde hozzájárulhat ahhoz, hogy az oktatás ne idegen, hanem belsőleg megerősített intézmény legyen [7], [16].

A magyar katonai és oktatási tapasztalatok – különösen a Száhel-övezet stabilizációs műveleteiben – szintén alátámasztják, hogy a biztonság nem kizárólag fegyveres jelenlét kérdése. A magyar katonák és civil szakértők részvétele a helyi közösségek oktatási kezdeményezéseiben – például infrastrukturális fejlesztésekben, tantermi támogatásokban és női oktatási programokban – rávilágít arra, hogy a katonai együttműködés oktatási dimenziója hosszú távon a társadalmi stabilitás egyik alappillére [9].

Összegzőképpen elmondható, hogy az oktatás a frankofón Afrika biztonságpolitikai struktúrájának egyik legkevésbé kihasznált, ám legnagyobb potenciállal rendelkező tényezője. A katonaaantropológiai megközelítés révén az oktatás többé nem pusztán fejlesztési cél, hanem a béke, a kulturális alkalmazkodóképesség és a társadalmi újjáépítés stratégiai eszköze lehet. A jövőbeli stabilizációs műveletek sikerének kulcsa éppen abban rejlik, hogy az oktatás, mint emberi biztonságra épülő folyamat integrálódjon a biztonságpolitikai gondolkodásba – nem, mint kiegészítő, hanem mint központi stratégiai elem.

4.1. Az oktatás, mint társadalmi stabilizációs eszköz

A Száhel-övezetben az oktatás hiányát gyakran a radikalizáció egyik okaként azonosítják. Az UNICEF 2022-es jelentése szerint Mali és Niger északi régióiban több mint 2 500 iskola zárva maradt a biztonsági helyzet miatt, ami több százezer gyermek számára zárta el a tanulás lehetőségét. Az oktatási vákuumot sok esetben nem állami szereplők – vallási szervezetek vagy fegyveres csoportok – töltik be, amelyek saját ideológiai narratívákat építik be a tananyagba.

A katonaaantropológia ebből a szempontból az oktatást „puha biztonsági infrastruktúrának” tekinti: a tudásátadás rendszere nemcsak intellektuális tőkét, hanem lojalitást, értékrendet és társadalmi identitást is közvetít. Az olyan országokban, mint Burkina Faso vagy Mali, a kétnyelvű iskolák fenntartása – még minimális feltételek mellett is – ellenállási formává vált: a helyi közösségek ezzel jelzik, hogy az állami oktatás normatív rendjét továbbra is elismerik.

4.2. Tanárképzés és morális tekintély a válságzónákban

A pedagógusképzés a frankofón Afrika legtöbb országában alulfinanszírozott és széttagolt rendszer. A tanárok jelentős része szerződéses státuszban dolgozik, csekély fizetésért, gyakran megfelelő módszertani támogatás nélkül. A tanárképző intézetek – például az *Écoles normales d'instituteurs* (ENI) Burkina Fasóban vagy Maliban – elméletben biztosítják a szakmai felkészítést, de az oktatási anyagok és a gyakorlati tréningek hiányosak.

A tanárok morális és társadalmi tekintélye mégis rendkívül erős, különösen a vidéki közösségekben. A katonaaantropológiai tereptapasztalatok alapján) a [8], [11]. tanárok gyakran lokális mediátorok is: ők közvetítenek a helyi közösségek és az állami vagy nemzetközi szervezetek között. Ahol a tanárképzés stabil és folyamatos, ott az oktatás ellenállóbb a válságokkal szemben – a tanárok képesek a tantermi környezetet gyorsan adaptálni a változó biztonsági körülményekhez, például mozgó iskolák vagy közösségi oktatási pontok formájában.

4.3. Infrastrukturális aszimmetriák és a „háborús tanulás” tapasztalata

Az oktatási infrastruktúra fizikai leépülése – az iskolák lerombolása, az oktatási eszközök hiánya, a digitális hozzáférés korlátozottsága – szintén a társadalmi egyenlőtlenség egyik fő tényezője. Mali és Niger északi térségeiben a 2010-es évek végétől kezdve „oktatási exodus” figyelhető meg: a városi központokba áramló diákok túlterhelt iskolákba kerülnek, miközben a vidéki régiókban a tanulás teljesen megszűnik.

A katonai jelenlét és a biztonsági műveletek paradox módon kettős hatást gyakorolnak: egyrészt megteremtik a tanítás újraindításának minimális feltételeit,

másrészt a katonai jelenlét szimbolikája sok közösség számára idegen. A francia „Barkhane” művelet után például több iskolát újraindítottak Maliban és Nigerben, ám ezekben a diákok és tanárok bizalmatlanok maradtak a központi hatalommal szemben [10].

Ez a jelenség a katonaantropológiai megközelítés szerint az oktatási tér hatalmi újratérképezése: az iskolák egyszerre a remény, a normalitás és az állami kontroll tereivé válnak. A tanítás itt nemcsak tudásátadás, hanem túlélési gyakorlat, ahol a diákok és a tanárok a biztonsági helyzethez igazítják mindennapi stratégiáikat.

4.4. Oktatás és biztonságpolitikai integráció: a jövő kihívásai

A frankofón Afrika kormányai és nemzetközi partnerei egyre inkább felismerik, hogy az oktatás és a biztonság összekapcsolt rendszerek. A 2020-as évek elején az ECOWAS és az Afrikai Unió több országban – köztük Burkina Fasóban és Maliban – pilot programokat indított az „Oktatás a békéért” (Education for Peace) koncepció alapján, amely a katonai és civil szféra együttműködését erősíti.

A modell célja, hogy az oktatás ne csupán a gazdasági fejlődést szolgálja, hanem megelőző biztonsági mechanizmusként is működjön: a kritikus gondolkodás, a kulturális tolerancia és a lokális identitás megerősítése révén csökkenti a radikalizációs kockázatokat.

A jövő kihívása az, hogy a kétnyelvű és többnyelvű oktatás, a tanárképzés és a biztonságpolitikai stratégiák összehangolt, együttműködő rendszert alkossanak. Ez nem csupán oktatáspolitikai reform, hanem társadalmi újjáalakulás is – az állam, a közösség és az egyén közötti új társadalmi szerződés alapja.

5. Ajánlások és jövőbeli kilátások

A frankofón Afrika oktatási rendszerei a gyarmati örökség és a globalizációs kihívások metszéspontjában helyezkednek el. A francia nyelv továbbra is kulcsszerepet tölt be a közigazgatásban, az oktatásban és a nemzetközi kapcsolatokban, ugyanakkor egyre erősebb az igény az anyanyelvi és kétnyelvű oktatási modellek iránt, amelyek jobban igazodnak a helyi társadalmi és kulturális valósághoz [1], [16]. A jövőbeni oktatáspolitikai döntéseknek ezért nem a francia nyelv leváltására, hanem annak rugalmas és inkluzív újragondolására kell irányulniuk.

Elsőként elengedhetetlen a pedagógusképzés strukturális megerősítése. A tanárhány, a nem egységes tantervek és a korlátozott továbbképzési lehetőségek jelentős mértékben rontják az oktatás minőségét, különösen a vidéki és válság sújtotta térségekben [17]. A kétnyelvű oktatás sikerének egyik kulcsa a megfelelően képzett pedagógus, aki képes hidat képezni az anyanyelv és a francia nyelv között.

Ennek érdekében regionális tanárképző központok létrehozása javasolt, amelyek a helyi nyelvek és kultúrák ismeretét integrálják a modern pedagógiai módszerekkel.

Másodszor, kiemelt figyelmet kell fordítani az oktatási infrastruktúra és a digitális tanulási környezet fejlesztésére. A technológiai eszközök – digitális tananyagok, távoktatási platformok és mobil tanulási megoldások – alkalmazása hozzájárulhat a földrajzi és társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, különösen azokban a régiókban, ahol az iskolai hozzáférés biztonsági vagy infrastrukturális okokból korlátozott [14]. A digitális oktatás azonban csak akkor lehet hatékony, ha megfelelő tanári támogatással és kulturálisan adaptált tartalommal párosul.

Harmadrészt, az anyanyelv és a francia nyelv közötti pedagógiai átmenet további kutatást és innovációt igényel. A kétnyelvű oktatási programok – amint azt a Burkina Fasóban, Maliban és Szenegálban végrehajtott kísérletek is mutatják – hosszú távon javítják a tanulási eredményeket, csökkentik a lemorzsolódást és erősítik a tanulók önbizalmát [15]. Az oktatáspolitikákban ezért prioritássá kell válnia a többnyelvű kompetencia fejlesztésének, amely nem csupán nyelvi készségként, hanem kulturális erőforrásként is értelmezi a soknyelvűséget.

A biztonságpolitikai és katonaaantropológiai elemzések rámutattak arra, hogy az oktatás a társadalmi stabilitás egyik legfontosabb, mégis gyakran alulértékelt tényezője. A válságövezetekben az iskola nem csupán tanulási tér, hanem a normalitás, a közösségi kohézió és az állami jelenlét szimbóluma. Az oktatási programok biztonságpolitikai integrációja – megfelelő kulturális érzékenységgel – hozzájárulhat a radikalizáció megelőzéséhez és a hosszú távú stabilizációhoz [16], [17].

Összegzőképpen megállapítható, hogy a frankofón Afrika oktatási jövője nem a francia nyelv elutasításában, hanem annak adaptív újraértelmezésében rejlik. A múlt öröksége akkor válhat erőforrássá, ha az oktatáspolitikai képes egyszerre szolgálni a társadalmi mobilitást, a kulturális identitást és a biztonságpolitikai stabilitást. Ebben a folyamatban az oktatás nem csupán fejlesztési eszköz, hanem stratégiai befektetés a békés és fenntartható jövőbe [16].

Bibliográfia

- [1] Albaugh, E. A.: State-Building and Multilingual Education in Africa. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2014.
- [2] Bencherif, A.; Bensahraoui, M.: The Sahel's hybrid wars: Education, religion, and state resilience, African Security Review, vol. 31, no. 4, pp. 422–440, 2022.
- [3] Bøås, M.: The Sahel Crisis and the Need for a Military–Civilian Response. Oslo, Norway: Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2021.
- [4] Braga, M.: Security and Education in Fragile States: Civil–Military Cooperation in Africa. London, United Kingdom: Routledge, 2020.

- [5] Charbonneau, B.: France and the New Imperialism: Security Policy in Sub-Saharan Africa. Farnham, United Kingdom: Ashgate, 2019.
- [6] Diouf, M.: Senegal and the politics of Francophonie, *Journal of African Cultural Studies*, vol. 27, no. 3, pp. 289–306, 2015.
- [7] González, R. J.; Lutz, C.: *Human Terrain: Anthropologists in the War Zone*. Chicago, IL, USA: University of Chicago Press, 2018.
- [8] Hoffman, D.: Anthropology of conflict zones: Education and everyday militarization in West Africa, *Journal of Modern African Studies*, vol. 57, no. 2, pp. 203–229, 2019.
- [9] Honvédelmi Minisztérium, Magyar részvétel a Száhel-övezet stabilizációs műveleteiben. Budapest, Hungary: HM Zrínyi Kiadó, 2024.
- [10] International Crisis Group, *Sahel: Education, Instability, and State Legitimacy*, Rep. no. 317. Brussels, Belgium: International Crisis Group, 2023.
- [11] Jourde, C.: Everyday security practices in the Sahel: Rethinking the state–society nexus, *Security Dialogue*, vol. 51, no. 5, pp. 440–458, 2020.
- [12] Mukarusanga, J.: Language policy shifts and educational modernization in Rwanda,” *International Journal of Educational Development*, vol. 74, pp. 102–116, 2020.
- [13] PASEC, *Performances des systèmes éducatifs en Afrique subsaharienne francophone*. Dakar, Senegal: CONFEMEN, 2014.
- [14] Solidar Suisse Burkina Faso, *Éducation bilingue: Un modèle d’avenir pour le Burkina Faso*. Ouagadougou, Burkina Faso: Solidar Suisse, 2023.
- [15] Traoré, S.; Konaté, D.; Sanogo, A.: *Langue, école et société en Afrique de l’Ouest francophone*. Bamako, Mali: Presses Universitaires du Mali, 2008.
- [16] UNESCO, *Global Education Monitoring Report: Language of Instruction in Africa*. Paris, France: UNESCO, 2025.
- [17] UNICEF, *The State of Multilingual Education in Sub-Saharan Africa*. New York, NY, USA: UNICEF, 2021.
- [18] World Bank, *Education and Fragility in the Sahel: Data and Challenges*. Washington, DC, USA: World Bank Group, 2021.
- [19] Cummins, J.: Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children, *Review of Educational Research*, vol. 49, no. 2, pp. 222–251, 1979.
- [20] Hornberger, N. H.: *Multilingual Education: Policy and Practice*. Clevedon, United Kingdom: Multilingual Matters, 2002.
- [21] Ki-Zerbo, J.: *Éducation et développement en Afrique*. Paris, France: UNESCO, 2010.
- [22] Bamgbose, A.: *Language and Exclusion: The Consequences of Language Policies in Africa*. Münster, Germany: LIT Verlag, 2000.

- [23] Cummins, J.: Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. Clevedon, United Kingdom: Multilingual Matters, 2000.
- [24] Djité, P. M.: The Sociolinguistics of Development in Africa. Clevedon, United Kingdom: Multilingual Matters, 2008.
- [25] Brock-Utne, B.: Language of Instruction and Learning in African Classrooms. Cape Town, South Africa: CASAS, 2017.
- [26] PASEC, Rapport d'évaluation des performances des systèmes éducatifs. Dakar, Senegal: CONFEMEN, 2019.
- [27] Niane, D.: Teacher training and language policy in Francophone Africa, International Review of Education, vol. 64, no. 3, pp. 375–392, 2018.
- [28] PASEC, Performances et qualité de l'éducation en Afrique de l'Ouest. Dakar, Senegal: CONFEMEN, 2022.